

УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ

УДК 94:355.425.4(477.82)"1940/1950"<Маковецький М.>

© **Микола МИХАЛЕВИЧ**

МИХАЙЛО МАКОВЕЦЬКИЙ «СУЛИМА» – ОСТАННІЙ ПРОВІДНИК ОУН РАТНІВЩИНИ

У статті розглянуто повстанську діяльність Михайла Маковецького, типового представника українського визвольного руху на Поліссі. Він пройшов тривалий і складний шлях від зв'язкового УПА в 1942 р. до провідника ОУН Ратнівського району Волині на початку 1950-х рр. Його драматична доля яскраво показує, наскільки нещадною була боротьба проти сталінської влади і які складні випробування доводилося долати українським повстанцям.

Ключові слова: Михайло Маковецький «Сулима», Андрій Михалевич «Кос», Адам Антонюк «Роман», боївка, оперативно-військова група МГБ, Ратнівський район, Ковельська округа.

В архіві референта СБ ОУН Ковельщини Андрія Михалевича «Коса» збереглася коротка автобіографія «Сулими».

«Я, Маковецький Михалко Павлович – Сулима, народився 1921 р. в селі Хотешові Ратнівського району Волинської області. Від 1928 р. почав ходити до школи в село Хотешово, де закінчив 4 класи НСШ. По закінченні школи працював на господарці при батькові, до жодних організацій не належав. В 1942 р. пов'язався з організацією ОУН і працював на зв'язку. В 1943 р. проходив 3-денний політичний вишкіл і одномісячний військовий вишкіл. Під час переходу фронту зостався зловлений більшовиками, які про мене нічого не знали. Відправили в Іркутську область, там нас формерували і військово школили. По деякому часі нас перевезли до Рязанська – Шумський район село Юхта, де був на сержантському вишколі і звідтам утік, та зі мною ще 7 хлопців. По дорозі був три рази задержаний більшовиками, і по кожному разі вдалося втекти, при третій втечі я зостався легко ранений у ліву ногу. По дорозі додому на терені Рівненської області зустрівся з повстанцями, які мене по зв'язку відправили в свої терени. По прибутті в свої терени я пішов у своє село, щоб зобачитися зі своєю родиною, в тім часі наскочили на мою хату більшовики і зловили мене четвертий раз, але в тому часі надійшла наша (повстанська) поміч і мене відобрали від

большевиків при тяжкому раненні в голову – вибито 7 зубів, перебитий язик і перебита нижня щелепа. Після вилікування в шпиталі УПА був у почоті пров. Токаря. У 1946 р. мали бій з большевиками на Забрідських хуторах, де я зостався ранений у праву ногу.

Після того коли Токар відійшов з терену, я був перестрашений чисткою – дезертирував і ходив самопасом 6 місяців. У тому часі, себто 10.05.1947 р., зостався четвертий раз ранений у праву ногу. Ранений перебував сам на Хотешівському хуторі, маючи контакт лише з Романом. В осені 1947 р. мене забрав Роман на свій кущ... Родина зосталась вивезена на Сибір, господарка зліквідована, а сестри, які до цього часу ховалися, спіймані большевиками й суджені по 10 років. Слава Україні!

Дня 20.09.1948 р. [Підпис] Маковецький Михайло – Сулима» [9, 225]

Значно більше інформації про Михайла Маковецького є в його двотомній архівно-кримінальній справі, яка зберігається в Галузевому державному архіві Служби безпеки України, а також у свідченнях повстанців, які в різний час пліч-о-пліч із ним воювали. «Сулима» згадував, що влітку 1942 р. його покликав до себе житель с. Хотешово (нині – с. Хотешів Камінь-Каширського району, Волинська область), районний провідник ОУН Ратнівщини Петро Маковецький на псевдо «Вовчок» і після нетривалої розмови запропонував вступити в ОУН. Юнак погодивсь і почав виконувати обов'язки зв'язкового між ним та кущовим провідником ОУН у с. Річиця «Соколом». Через три місяці, коли районним провідником ОУН став «Бурлай», Михайлові Маковецькому доручили іншу лінію зв'язку – між с. Хотешово й Підсинівка. Після навчання на триденних політичних курсах у лютому 1943 р. був переведений у розпорядження районного шефа зв'язку «Золотого». Забезпечував зв'язок на лініях Хотешово – Борки, Підсинівка, Острівок, Черче й Забріддя [6, 8–10]. У грудні 1943 р. пройшов вишкіл на місячних військових курсах. Цього разу займалися тільки військовою підготовкою: вивчали зброю всіх видів, стройову, вартову службу, топографію і тактику. По закінченні курсів до повстанців приїхали командири, серед яких був курінний «Назар», і прийняли заліки. У той час Маковецькому не довелося брати участі в боях. Лише одного разу сотня «Вовчка», в якій він перебував, несподівано зіткнулася в лісі з червоними партизанами. Але ніхто стріляти не почав, розійшлися мирно [6, 40].

У лютому 1944 р. на Волинське Полісся просунулися радянські війська, і невдовзі лінія фронту стабілізувалася по р. Прип'ять і Вижівка. Українські націоналісти зменшили свою активність і перейшли в глибоке підпілля. Михайло повернувся додому до батьків і вже у квітні був спійманий під час облави та мобілізований у радянську армію. Службу проходив у 103-му запасному полку біля м. Муром (нині – Владимирська область, Росія), а пізніше в Рязанській області. Там зустрів земляків із с. Хотешово, з якими разом вирішив

утікати додому. Пізніше на запитання слідчих МГБ про мотиви дезертирства Маковецький відповідав, що не хотів захищати радянську владу й загинути на фронті [6, 27]. Але це, певно, не єдина причина. Адже відомо, що солдатів тилкових частин під час війни в радянській армії просто морили голодом. Так командування не лише економило продукти, а й заохочувало військовослужбовців проситися на фронт.

Після багатьох пригод і поранення Михайлові вдалося добратися до Рівненської області, де він зустрівся з повстанцями. Вони переправили його на Волинь, і в грудні 1943 р. на х. Підбороччя Черченської сільради Ратнівського району Маковецький приєднався до сотні «Галайди». Командир вручив йому гвинтівку й присвоїв псевдо «Сулима» [6, 35]. Пізніше він також використовував псевдо «Міша». Через кілька днів сотня перебазувалась у Хотешівський ліс. Частина вояків залишилась у лісі, а решта вирушила в село по продукти. До неї приєднався Михайло, щоб із дозволу «Галайди» побачити рідних. Зайшовши до хати, він одразу ж був схоплений і роззброєний оперативною групою НКВД, яка перебувала в засідці. Михайлові зв'язали руки й почали допит. Тим часом повстанці назбирали продуктів і підійшли до його домівки. Вартові відкрили по них вогонь. Розпочався бій, у якому повстанці мали чисельну перевагу. Енкаведисти почали відступати, і один із них вистрілив із автомата «Сулимі» в обличчя. Куля пройшла крізь нижню та верхню щелепи, вибила зуби й пробила язик. Повстанці забрали пораненого товариша й повернулися на черченські хутори [6, 47].

Дещо по-іншому про ці події під час суду в 1952 р. згадував житель с. Хотешово Іван Придатко: «У 1944 р. я входив у групу громадського порядку. Восени цього року наша група отримала завдання влаштувати засідку біля будинку, де жили батьки підсудного Маковецького. У цій засідці я також брав участь. Я бачив, як батько підсудного ходив біля будинку. Я вирішив, що в хаті знаходяться бандити і, щоб їх не захопили зненацька, їх охороняв його батько. Після цього ми вийшли із засади і кинулися в будинок. Коли я зайшов у кімнату, то Маковецький сидів за столом і їв. Ми зв'язали підсудного, але якимось чином його сестра вискочила із хати, повідомила бандитам, і не встигли ми зв'язати Маковецького, як на нас налетіли бандити. Ми почали відступати і захопили із собою Маковецького. Почалася перестрілка. У мене відмовив кулемет, і я разом із командиром нашої групи відійшов. Бандити поранили одного із наших бійців, а другого захопили в полон і повісили. Підсудного Маковецького у нас відбили» [7, 377].

Михайло п'ять місяців лікувався в повстанському шпиталі, який часто переїжджав з одного місця на інше, коли виникала загроза під час операцій НКВД. Тим часом у бою з чекістами загинув командир «Галайда», його сотня була розділена на дві окремі групи. Боївка, до якої повернувся Маковецький, перейшла в підпорядкування керівника Кобринського надрайонного проводу ОУН Івана Королика «Токаря». Також доводилося часто супроводжувати районного провідника

ОУН Ратнівщини «Євгена» (Михайло Березовський). Боївка займалася переважно забезпеченням зв'язку між підрозділами УПА й заготівлею продуктів. Наприкінці 1945 р. «Токар» перейшов до іншої місцевості, і Маковецький повернувся в с. Хотешово, де переховувався у Михайла Сидорука, який підтримував зв'язок із повстанцями. У травні 1946 р. «Сулима» приєднався до боївки «Євгена». Отримав від нього доручення розкопати схованки з продуктами, які зробив «Токар» і про які Михайло знав. Разом із «Вишнею» видобули продукти, зіпсовані викинули, а ті, що збереглися, перенесли в Забрідський ліс [6, 46–48].

Через кілька днів «Євген» дав команду всім членам боївки йти на молитву в забрідську церкву. Утім, дорогою до села на повстанців несподівано напала оперативно-військова група НКВД. Під час бою «Сулиму» поранили в праву ногу, але він самотужки добрався до с. Хотешово, де знову переховувався й лікувався в Михайла Сидорука. В останні дні травня до Маковецького навідався односельчанин Адам Антонюк «Роман» і забрав його в боївку «Євгена». У червні «Роман» послав Михайла разом із «Ясенем» до с. Хотешово збирати гроші з населення. Але Маковецький це доручення не виконав і знову почав ховатися – як від повстанців, так і від радянської влади. Він підозрював, що «Євген» йому не довіряє і що його можуть убити повстанці. Проте виходити з повинною Михайло теж не збирався, бо хотів продовжувати боротьбу за самостійну Україну й ненавидів радянську владу, особливо після того, як його рідних вивезли на Сибір [6, 49–50].

Наприкінці квітня 1947 р. Степан Маковецький повідомив Михайла, що з ним хоче зустрітися «Роман», уже командир кущової боївки ОУН. «Сулима» боявся, що «Роман» розстріляє його за дезертирство, але Степан запевнив, що цього не станеться. Зустріч відбулася на хотешівському х. Заріччя. «Роман» детально про все розпитав і сказав: «Убивати тебе не будемо, але в своє виправдання ти маєш убити когось із представників радянської влади. У цьому тобі має допомогти Сидорук Михайло, який підозрюється у зв'язках із МГБ». «Сулима» на це охоче погодився. Через кілька днів Сидорук дізнався, що голова Хотешівської сільради Остап Маковецький, старший винищувальної групи Григорій Парфесюк і дільничний уповноважений міліції Адам Сидорук поїхали підводою на хотешівський х. Котуш, звідки через кілька годин повертатимуться. Щоб їх убити, повстанці влаштували засідку в лісі між х. Котуш і с. Хотешово. Коли активісти на дорозі порівнялись із засідкою, по них було відкрито вогонь [6, 54–55].

Згадує Григорій Парфесюк: «Я був поранений при наступних обставинах: я разом із головою сільради і дільничним їхали з х. Котуш у с. Хотешово і несподівано були обстріляні в лісі із засади. Внаслідок цього обстрілу я був поранений у ногу, а голова сільради Маковецький у бік – і вбитий кінь, на якому ми їздили. Незважаючи на поранення, ми з Маковецьким утекли від бандитів ОУН, користуючись темнотою. У лікарні в м. Ратне я лікував поранення 8 чи 10 днів» [7, 32].

«Сулима» дуже жалкував, що не вдалося вбити радянських активістів, а через кілька днів і сам був важко поранений, цього разу в ліву ногу, коли повертався

з х. Порховець і потрапив під обстріл підрозділу МГБ. З великими труднощами добрався до хати Мойсея Короліка, який конем відвіз його до Степана Маковецького. У лісі, за 2 км від його хати, переховувався й лікувався. Степан забезпечував харчами і спиртним, яке йшло переважно на промивання рани. У цьому лісі «Сулима» пробув до жовтня 1947 р., коли органи МГБ заарештували Степана. Потім зустрівся з хуторянином Володимиром Куциком, зв'язковим та інформатором «Романа». Так Михайло ввійшов до «Романової» боївки. Оскільки через поранення ще не міг як слід ходити, переховувався в лісі, а повстанці передавали йому продукти [6, 56].

У листопаді разом із «Романом» облаштували схрон біля с. Самари, де й перебували до весни 1948 р. У цей час повстанці збирали інформацію по навколишніх селах і поширювали націоналістичні листівки. Одного разу, ще на початку січня, пішли на х. Котуш і викликали з хати Пилипа Ковалю, нібито щоб показав дорогу на с. Самари. Відвівши кілька метрів від хати, «Роман» розстріляв його за зв'язок із органами МГБ та виступи проти повстанців [6, 58]. Від весни 1948 р. боївка «Романа» оперувала на хуторах та навколишніх лісах біля с. Хотешово, Борки та Черче Ратнівського району. У травні її члени за наказом «Романа» на х. Задовга Борківської сільради забрали 1 тис. крб у Максима Ковалю, якого потім теж розстріляли [6, 59].

У серпні 1948 р. «Роман» вирішив спалити колгосп ім. Леніна в с. Черче. Спочатку житель села Дорофій Козак розвідав обстановку й повідомив повстанцям, що в селі ні військових, ні співробітників МГБ немає. 17 серпня ввечері група із шістьох повстанців та двох жителів с. Черче рушила до колгоспного току й відкрила вогонь по «стрибках», які його охороняли. Ті зробили кілька пострілів у відповідь і кинулися втікати. На «Сулиму» вибігли два перелякані бійці, та він не хотів їх убивати, тож лише вдарив одного прикладом автомата по спині, й вони побігли далі [6, 35].

Свідчення Фотія Мульшана: «У 1948 р. я працював бригадиром у колгоспі с. Черче й під час обмолоту хліба, в серпні 1948 р., я разом із дільничним уповноваженим райвідділу міліції Степанюком Миколою і групою колгоспників знаходились біля молотильного току, щоб не допустити пожежі. Біля 11 год ночі учасники банди ОУН відкрили по нас кулеметний вогонь, але ми залягли в канаву й відкрили вогонь у відповідь. Однак бандити ОУН почали заходити нам у тил, і тоді ми відступили від току. У цей час бандити ОУН підпалили скирти необмолоченого колгоспного хліба, а також ферму. Уповноважений міністерства заготівель Заховайко Григорій побіг гасити пожежу. Я побіг за ним, але побачив, що Заховайко стоїть на колінах, схопившись за плече, а перед ним стоять 5 озброєних бандитів ОУН. Бандити побачили мене й наказали кинути гвинтівку, але я дуже злякався й не знав, що робити. Один бандит підбіг до мене, забрав гвинтівку, а також забрав гвинтівку у Заховайка, і вони пішли. Унаслідок нападу бандитів ОУН на колгосп у серпні 1948 р. згоріло приблизно 700–800 копиць

необмолоченого хліба, складеного в скирти, а також ферма. Поранили Заховайка й забрали у нас гвинтівки» [7, 12].

Через три дні надрайонний провідник «Кос» призначив «Романа» керівником Ратнівського районного проводу ОУН. Боївка «Романа» намагалась активно протидіяти насильницькій колективізації, яку проводила сталінська влада. Про це, зокрема, свідчить витяг із довідки Ратнівського райвідділу МГБ:

«1. 20.03.1948 р. в с. Хотешово важко поранений голова Хотешівської с/р Юхимець Володимир Трохимович.

2. 22.05.1948 р. в с. Черче бандитами ОУН був убитий колгоспник Королік Пантелій Якович.

3. 23.05.1948 р. в с. Борки, х. Задовга, вбитий Коваль Максим Якович.

4. 18.06.1948 р. в с. Хотешово спалений хлів рахівника колгоспу Короліка Семена Івановича.

5. 6.07.1948 р. в с. Хотешово поранений голова сільради Свистун Іван Федорович.

6. 17.08.1948 р. в с. Черче учасниками банди ОУН "Романа" вчинений збройний напад на колгосп ім. Леніна, в результаті якого спалені колгоспні скирти сіна й необмолоченого хліба, поранений агент уповмінзагу Заховайко Григорій.

7. 13.09.1948 р. в с. Хотешово, х. Вировище, вбитий колгоспник колгоспу ім. Будьонного Рудчик Федір Петрович.

8. 26.09.1948 р. в с. Борки вчинено збройний напад на колгосп, унаслідок чого спалено контору колгоспу й будинок із надвірними будівлями бригадира колгоспу.

9. 10.10.1948 р. в с. Хотешово був забраний Куниця Михайло Сергійович, доля якого до цього часу невідома.

10. 18.10.1948 р. в с. Хотешово, х. Вировище, вбиті громадяни Коваль Лазар Якович і його жінка Коваль Ірина Яківна.

11. 25.10.1948 р. в с. Черче підпалений будинок колгоспника Ліпіча Порфірія Васильовича» [7, 227].

Про загибель Пантелеймона Короліка його дружина Юхимія розповіла, що у травні 1948 р. вночі була вдома разом із чоловіком. У вікно хтось постукав і запропонував відчинити їм двері. Коли відчинила, до хати зайшли два озброєні невідомі учасники боївки ОУН. Вони запалили в кімнаті світло й завісили вікна. Потім один із бандерівців запропонував віддати всі гроші. Вона віддала 300 крб, але повстанці завели жінку до комори й обшукали. Забрали дві швейні машини, костюм і чоботи чоловіка, кілька метрів тканини. Усе це склали у свої мішки й винесли на вулицю. Потім завели Юхимію до кімнати, наставили на Пантелеймона Короліка пістолет, почали йому дорікати, що він став організатором колгоспу в їхньому селі, й погрожували за це відомстити. Королік вибив із рук бандерівця пістолет і вибіг надвір, але там виявився ще один повстанець, який із автомата застрелив його. Після цього бандерівці підпалили хату та всі надвірні споруди, забрали винесені речі й пішли [7, 106].

Про зникнення Михайла Куниці є свідчення його дружини Катерини:

«Восени 1948 р. ми з чоловіком знаходилися вдома, коли ввечері до нас прийшли три учасники банди ОУН, із яких я впізнала тільки Маковецького Михайла, як колишнього жителя с. Хотешово. Вони відразу зв'язали мого чоловіка мотузкою, і при цьому Маковецький заявив, що мій чоловік зрадив органам радянської влади його сестру, а тепер він за це із нього вип'є кров. Я почала плакати і просити Маковецького Михайла, щоб вони не вбивали, не забирали із дому мого чоловіка. Але Маковецький ударив мене кулаком в обличчя і кілька разів по голові, після чого я впала на підлогу. Бандити ОУН тим часом забрали мого чоловіка, і я до цього часу про нього нічого не знаю, але думаю, що вбили» [7, 46].

Жителя х. Вировище Федора Рудчика розстріляли за те, що першим вступив у хотешівський колгосп ім. Будьонного. Його сусідів Лазаря та Ірину Ковалів повстанці звинувачували в тому, що вони зв'язані з МГБ й переховують у своєму будинку чекістську оперативно-військову групу, яка влаштовує засідки на хуторі [7, 58].

Крім терористичних актів повстанці вчиняли також напади на сільські ради, магазини кооперації та маслопункти. Свідчення Уляна Харламповича: «Приблизно восени 1948 р. я – "Шугай", "Міша", "Веселий", "Хмель" і "Зоренко" здійснили напад на молокоприймальний пункт с. Підріччя і забрали там усе державне масло та три бідони. Один бідон ми з "Мішою" забрали собі в схрон, а інші бідони забрав "Веселий"» [2, 32].

У грудні 1948 р. «Романа» призначили провідником ОУН Старовижівського надрайону. Він розповів Михайлові про те, як потрібно писати інформації та звіти, й повідомив дату та місце зустрічі з «Косом». Тоді на забрідському хуторі в Івана Омелянчука «Кос» призначив Маковецького керівником ОУН Ратнівського району й дав інструктаж про основні обов'язки [7, 348]. До його боївки входили Улян Харлампович «Шугай» і Тарас Брилюк «Микола». Переховувались у схроні в хотешівському лісі. 8 грудня 1948 р. хлопці прийшли на х. Краснілівка біля с. Борки до Івана Прача на днівку, але ввечері несподівано побачили, як до будинку наближається група радянських активістів. Господар намагався не впустити їх до хати, але один із них, уповноважений Ратнівського райвиконкому Микола Доценко, відштовхнув його й зайшов у сіни. «Сулима» впритул розстріляв зухвальця з автомата [6, 68].

Свідчення жителя с. Борки Якова Ковалю про загибель Доценка: «У той вечір я знаходився разом із ним, а ще з нами був дільничний уповноважений Ратнівського РО МГБ Стеренчук Адам Михайлович, який проживає в с. Борки. Доценко приїхав до нас у Борки для заготівлі масла державі. Я в той час працював агентом міністерства заготівель, і ми з Доценком пішли по селу, кожний по своїй роботі. Ми та Стеренчук Адам були озброєні гвинтівками. Пробувши в селі до вечора, ми поверталися додому. Коли підійшли до будинку Прача Івана – по-вуличному Бульбак, то почули в його будинку підозрілий шум і вирішили підійти перевірити.

Коли ми підійшли до дверей будинку, із сіней по Даценку була зроблена автоматна черга і він упав. У цей час на мене наскочив один бандит, у якому я впізнав колишнього жителя с. Хотешово, по-вуличному Джумко. По ньому почав стріляти Стеренчук, який відбіг у сторону. Тоді Джумко забіг за кут будинку, завдяки чому мені вдалося втекти. Приблизно через годину ми зійшлися зі Стеренчуком і вирішили подивитися, де Доценко. Коли підійшли до нього, то він був ще живий і ми занесли його в хату до Прача Івана. Прач та його сім'я з хати втекли, і в цій хаті помер Доценко, нічого не сказавши. У нього були прострілені кулями груди і живіт та відрубана права кисть руки» [7, 67].

Повстанці забрали гвинтівку вбитого комуніста, зняли з нього куртку та чоботи. Іван Прач покинув свій дім і приєднався до боївки, отримав псевдо «Гриць». Під час наступної зустрічі з «Косом» «Сулима» розповів про обстановку в селах та вбивство Доценка. «Кос» схвалив його дії. У розмові брав участь також провідник ОУН Ковельської округи Василь Сементух «Ярий». Він теж цікавився діяльністю боївки й дав свої рекомендації [6, 72].

Цікавий опис Михайла Маковецького зробив самарівець, член боївки «Веселого», Антон Семенюк: «Там був кривий на ногу, псевдо "Міша", мав розбиту щелепу і погано говорив» [2, 128]. На початку квітня 1949 р. боївки «Сулими» та «Веселого» разом вирушили в с. Залухів, щоб пограбувати магазин кооперації. На лісовій дорозі зустріли двох молодих циганок. «Сулима» сказав, що їх треба вбити, бо вони можуть донести на повстанців у МГБ. Улян Харлампович відмовився брати участь у страті жінок, тому «Сулима» поставив його вартувим, стежити за дорогою. Убитих закопали в лісі й вирушили далі до села [7, 191].

Свідчення Антона Семенюка: «Уночі наша боївка зайшла в с. Залухово. У сільській раді в цей час знаходився один боєць групи охорони громадського порядку, озброєний гвинтівкою. Ми обеззброїли цього бійця, а потім примусили його показати, де живуть інші. Цей стрибок ходив із боївкою по домах, де жили стрибки, стукав у вікна, і йому відкривали двері, а в цей час повстанці заходили в будинки й обеззброювали стрибків. Таким чином ми в с. Залухово роззброїли 6 чоловік і відібрали 5 гвинтівок та один автомат. Бійців групи громадського порядку було відпущено. Один із них нас нагодував, і після цього ми пішли грабувати магазин кооперації» [2, 140].

Довідка Любешівського РО МГБ інформує, що повстанці «забрали товарно-матеріальних цінностей на суму 12 456 крб. Крім того, бандитами знищені всі документи Залухівської с/р.» [7, 266].

Через кілька днів повстанці в лісі біля с. Борки забрали з воза товари місцевого сільпо й спалили кінопересувку. Вилучені товари вони використовували для своїх потреб, а також роздавали зв'язковим та інформаторам [6, 73]. У цей час за наказом «Коса» в боївку прийняли жителя с. Заброди Уляна Гудемчука на псевдо «Степан». Улян Харлампович «Шугай» перейшов до боївки «Веселого». Незабаром він був важко поранений і потрапив у полон. Боячись, що «Шугай» видасть чекістам

відомі йому зв'язки, «Кос» наказав «Сулимі» забрати в боївку жителя с. Хотешово Володимира Куцика. Він отримав псевдо «Швидкий» і вже 17 травня брав участь у нападі на кооперацію в с. Мельники-Річицькі, де було забрано товарів на суму 18 тис. крб, а також поранено бійця групи охорони громадського порядку Тимофія Генелюка й роззброєно бійця Пилипа Бляшука [7, 228].

У липні 1949 р. надрайонний провідник ОУН «Роман» дорікнув «Сулимі», що той погано працює, і дав наказ убити жителів с. Борки Григорія Бегалю й с. Хотешово Адама Сидорука. Першого – за те, що був радянським активістом і виступав проти повстанців, а другого – за зв'язок з органами МГБ: він підвів повстанців під удар оперативно-військової групи, внаслідок чого загинув Володимир Куцик «Швидкий». Виконуючи завдання «Романа», повстанці вирушили в с. Щетинь, де на той час проживав Бегаль. Зайшли до хати, де він перебував із дружиною, і за наказом «Сулими» «Степан» застрелив його з гвинтівки. Потім забрали звідти деякі речі й пішли в с. Черче [6, 80].

«Акт обвинувачення»

Бегаль Григорій Леонтійович народився 1919 р. в с. Борках Ратнівського р-ну. Українець, освіта 4 кл., член ВЛКСМ і кандидат ВКП(б)У.

Бегаль Гриць до 1939 р. проживав на господарці в с. Борках Ратнівського р-ну Волині. До жодних організацій не належав. В 1940 р. оженився та пішов у приймаки до с. Щетинь Любешівського р-ну. В 1944 р. був забраний до ЧА і вступив до ВЛКСМ. В 1946 р. повернувся додому і вступив на працю секретаря сільради та секретарем комсомолу, де через нього було втягнуто 9 членів до комсомольської організації. В 1948 р. стає головою с/р і активно починає організовувати колгосп. По організуванню колгоспу стає його головою, потім переходить на стрибка. Із стрибка звільнився через слабкість і став удруге секретарем сільради в с. Щетинь Любешівського р-ну.

Дня 31.07.1949 р. Бегаль Гриць зістався арештований через УСБ (Українську службу безпеки. – Авт.). На підставі вищенаведених матеріалів Бегаль Гриць засуджений до кари смерті через розстріл. Присуд виконано дня 31.07.1949 р. Обвинувачуючі матеріали подав "Сулима"» [7, 505].

Через кілька днів Маковецький послав «Миколу», «Місяця» й жителя с. Черче Дорофія Козака по Адама Сидорука. Вони зв'язали того й відвели в ліс.

Свідчення Адама Сидорука: «У серпні 1949 р., пізно вночі, до мене в хату прийшло 3 бандити: Дорофій Козак і ще два невідомих. Вони наказали мені встати з постелі й сказали, що я арештований. Після цього мене зв'язали і повели у двір. У дворі один із бандитів мене охороняв, а інші двоє грабували майно. Після цього вони привели мене в ліс. У лісі я з ними був до наступного вечора. Потім двоє кудись пішли, а один лишився мене охороняти. Я лежав на землі накритий плащ-палаткою. Охоронець сидів біля мене в ногах. Коли він

почав закурювати, я скинув із себе плащ-палатку й накинув йому на голову, а сам почав утікати. Пробігши декілька метрів, я почув постріли, але бандит у мене не влучив, і я зник.

Коли бандити привели мене в ліс, то руки в мене були зв'язані, але до вечора наступного дня руки сильно опухли від мотузки і я попросив їх розв'язати. Вони розв'язали. Я просив бандитів, щоб вони мене не мучили, а швидше розстріляли. На це один із них відповів, що є інші, які розправляться зі мною, і показав мені фотокартку Маковецького. У цей час бандити переглядали свої речі, серед яких були й фотокартки» [7, 386].

Адамові Сидоруку вдалося втекти від «Миколи», за що «Сулима» того сильно побив. Невдовзі «Гриць», «Місяць» і Дорофій Козак потрапили в засідку МГБ на одному з черченських хуторів. «Місяць» і Козак загинули в перестрілці, «Грицю» вдалося втекти. «Кос», теж розлючений утечею агента МГБ Сидорука, наказав розстріляти «Миколу», який був у ній винен. Маковецький не хотів убивати товариша, але все-таки через два тижні розстріляв його в лісі, побоюючись, що за невиконання наказу стратять його самого [7, 390].

Повстанцям часто вдавалося залучати до підпільної роботи проти сталінської влади навіть радянських активістів. Витяг із довідки Волинського обласного управління МГБ за 1950 р.: «Агентурним способом встановлено, що оунівське підпілля останнім часом активно насаджує свою агентуру в низовий радянський апарат. Тільки за січень – лютий цього року виявлено, що ратнівський районний «Провідник» ОУН "Міша" завербував до ОУН із низового колгоспно-радянського колективу 8 чол. Серед них: рахівник колгоспу с. Хотешово Ратнівського р-ну – Бегаль С.С. «Сокіл» (заарештований), начальник поштового відділення с. Хотешово – Бабула І.К. «Ярема» (заарештований), голова колгоспу того самого села – Прач А.В. – всі члени ОУН [3, 5].

Степан Бегаль згадував: «У травні 1949 р. я знаходився вдень у конторі колгоспу, куди прийшов Дуда Василь, який повідомив, що мене викликають у поле бандити УПА. Він сказав, що викликає мене Маковецький Михайло, і якщо я не прийду – вони відомстять. Я пішов на зустріч до бандитів разом із Дудою Василем. Приблизно за 300–400 метрів від села, в житі нас зустріли три бандити УПА, серед яких були: Маковецький Михайло і Куцик Володимир, озброєні гвинтівками. Третій, невідомий, був озброєний автоматом. Маковецький Михайло запропонував мені скласти список комсомольців і партійно-радянського активу, а також щоб писав інформації про становище в селі. Я дав на це свою згоду. Після цього Маковецький дав зразок інформацій та списку. Повернувшись додому, я відразу приступив до виконання завдання. У червні 1949 р. увечері до мене прийшов Козак Адам, який передав, що мене викликає Маковецький Михайло. Після цього я взяв заготовлені інформації і список активу і поніс це все бандитам» [7, 199].

Після арешту слідчі МГБ продемонстрували Степанові Бегалю пакет із речовими доказами. Він підтвердив, що два списки партійно-радянського активу та

дві інформації про становище в селі писав особисто. У списках указано посаду й зарплату кожного. За це чоловік отримав вирок від військового трибуналу:

«Засудити Бегалю С.С. на 25 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років і конфіскацією всього майна. Позбавити засудженого Бегалю С.С. урядової нагороди – медалі "За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр."» [7, 204].

Інакше склалася доля Адама Козака, в клуні якого Бегаль передавав інформації повстанцям. Наприкінці вересня 1949 р. група бандерівців, серед яких були й командири «Сулима», «Веселий» та «Биков» (Сергій Богдан, провідник ОУН Любомльського району) вирушила на зустріч із Козаком, щоб отримати інформацію про обстановку в с. Хотешово. Зустріч мала відбутись у полі за селом. Але замість Адама повстанці натрапили там на засідку оперативно-військової групи МГБ, яка відкрила вогонь. «Степан» загинув, а «Веселий» зазнав тяжкого поранення й помер через кілька днів на самарівському хуторі, де його намагалися врятувати. Легко поранені були «Биков» і «Малий». «Роман» наказав «Сулимі» негайно затримати Козака і привести до нього. Зробити це вдалося завдяки інформації від жительки с. Хотешово Марії Бублей, яка помітила, що він ховається у свого батька. Козака відвели до лісу біля с. Раків Ліс Камінь-Каширського району, де його допитували провідники ОУН «Роман» та «Кос», а потім останній наказав Адама задушити за зраду [6, 82–83].

У жовтні 1949 р. Андрій Михалевич «Кос» був призначений референтом (керівником) Служби безпеки ОУН Ковельської округи. Зазвичай він не казав командирам боївок, звідки в нього інформація про агентів МГБ, а запитувати про це заборонялося. У наступні місяці боївка «Сулими» за наказом «Коса» вбила ще кількох місцевих жителів, яких підозрювали в зв'язках із МГБ. Саме зрадники й донощики завдавали найбільшої шкоди повстанському підпіллю. У доповідній записці Волинського обласного управління МГБ згадано, що для боротьби проти оунівського підпілля станом на червень 1951 р. воно залучило 109 резидентів, 369 агентів та 4864 інформаторів, і ця кількість постійно зростала [5, 277]. «Сексотів» чекісти вербували не лише серед радянських активістів, а й серед помічників повстанців. Здебільшого їх затримували таємно й погрозами ув'язнення та заслання родини в Сибір примушували до співпраці. Інколи для цього не гребували й катуваннями. Трагізм такої ситуації полягав іще й у тому, що жертвами повстанців ставали переважно свої-таки земляки-українці, які свідомо чи з примусу погоджувалися допомагати радянській владі. Тому в 1950 р. вище керівництво ОУН ухвалило рішення обмежити кількість терористичних актів і головну увагу звернути на агітацію та збереження патріотичних кадрів [11, 83].

У лютому 1950 р. «Сулима», «Гриць» і «Малий» переховувались у жителя х. Задовга Борківської сільради Івана Пася. Та одного дня хлопців там помітили дві жінки, які проводили роботу від сільради, і з будинку Пася їм довелося піти. Господар, боячись арешту, теж приєднався до боївки, де отримав

псевдо «Дмитро». 14 квітня боївка «Сулими» перебувала на днівці в Хотешівському лісі. Уранці її виявила й обстріляла оперативна група МГБ. Повстанець «Малий» був убитий, а «Сулима» поранений у ліву ногу й правий бік. Але йому вдалося втекти від переслідування до хати Параски Дуди, яка надала допомогу. «Дмитро» і «Гриць» теж урятувались, але останній залишив сумку з документами ОУН, яка потрапила в руки працівників МГБ. Там були, зокрема, написані «Сулимою» акти обвинувачень і протоколи допитів радянських активістів та інформаторів МГБ, страчених його боївкою [7, 87].

Невдовзі до «Сулими» прийшли «Гриць» та «Дмитро», і вони разом стали переховуватися на борківських хуторах. Одного разу пішли по продукти до Миколи Сидорука. Постукали у вікно, але замість відповіді почулися постріли. «Дмитро» був убитий, а інші повстанці втекли. Пізніше стало відомо, що в хаті Сидорука влаштували засідку працівники МГБ. Тепер «Сулима» і «Гриць» оперували вдвох у с. Хотешово й Борки. У грудні 1950 р. до них приєднався двоюрідний брат «Гриця» Василь Прач, 1933 р. н. Він отримав псевдо «Хома» й польську гвинтівку з патронами. Василь іще раніше виїхав із батьками на поселення в Одеську область, але життя в колгоспі йому не сподобалося, тож він вирішив повернутися додому й приєднатися до повстанців. У боївці «Хома» перебував до червня 1951 р., а потім утік і повернувся на Одещину [6, 147].

Тим часом завдяки агентурній інформації Ратнівський райвідділ МГБ встановив, що житель с. Хотешово «Антей» підтримує постійний зв'язок із боївками ОУН «Міші» та «Берези». Після таємного затримання «Антей» розповів, що зв'язок із боївкою «Міші» встановив у 1946 р., періодично зустрічався з повстанцями й повідомляв розвідувальну інформацію. У квітні 1951 р. за наказом «Міші» пошив їм хромові чоботи. На початку травня «Антей» отримав завдання від «Міші» передплатити газети для боївки й скласти список радянського активу с. Хотешово. «Антей» назвав кількох зв'язкових повстанців, які проживали в селі [5, 280–281].

«Після вербування "Антей" і надалі зустрічається з бандитами ОУН. 12-го червня в його квартиру приходив бандватажок "Міша" ремонтувати чоботи. "Антей" направлений на встановлення місць схованок і переходів бандитів, а також на виявлення бандитських зв'язків» [5, 281].

У липні 1951 р. обласне управління МГБ затвердило план ліквідації організацій і груп ОУН. Відповідальним за ліквідацію боївки «Міші» був призначений начальник Ратнівського райвідділу МГБ майор Мінеєв. До складу спеціальної опергрупи ввійшли: заступник начальника старший лейтенант Кузьмін (керівник групи) та оперуповноважені Ратнівського райвідділу МГБ лейтенанти Русняк, Ткаченко і Блінов. Уже через місяць ратнівські чекісти досягли значного успіху. Агент «Антей» повідомив, що Василь Прач «Хома» проживає в с. Великий Дальник Одеської області. Туди негайно виїхав оперуповноважений Ткаченко. За сприяння одеських чекістів «Хому» таємно затримали й доставили в райвідділ [5, 282].

Свідчення Василя Прача: «Знаходячись у боївці ОУН, я зробив висновок, що боротьба проти радянської влади марна і що мене можуть убити або захопити й посадити в тюрму. Тому я вирішив із банди втікати, легалізуватися і проживати разом зі своєю сім'єю. Одного разу на днівці в лісі, біля х. Росош Хотешівської сільради, разом із "Мішею" та "Грицем" я ліг на сумку, яка належала "Міші", наклався плащ-палаткою і витягнув із сумки 500 крб. Приблизно через годину "Міша" сказав мені сходити до ближньої хати і принести сірники, я цим скористався для втечі й назад не повернувся. Я зайшов до своєї тітки Омелянчук Степаниди і сказав, щоб вона наготувала мені продукти. Наступного дня вранці пішов у Камінь-Каширськ на станцію, де взяв білет і поїхав у Ковель. На четвертий день я був уже в Одесі, близько 2-х місяців я проживав зі своєю сім'єю до затримання мене органами МГБ. З повинною я не вийшов, тому що "Міша" говорив, що в обіцянки МГБ вірити не можна» [6, 157].

«Хома» надав чекістам детальну інформацію про боївку «Сулими». Він розповів, що взимку повстанці переховувалися здебільшого в будинках жителів с. Борки, Хотешово й Черче. У літній час перебували переважно в лісі поблизу цих сіл. Інколи й улітку проводили днівки в селах. Схрону не мали, тому взимку ночували на горищах будинків, у хлівах на сіні, а інколи безпосередньо в будинках, у літній час днювали в лісі.

На запитання: «Скільки разів вас виявляли військові групи?» – відповідь: «Таких випадків за час мого перебування в боївці жодного разу не було, тому що населення нас завжди попереджало. Особливо велику підтримку мають повстанці від жителів, які проживають на хуторах. Вони завжди повідомляють про появу військових груп. Під час перебування в боївці ми жодного разу засад не влаштували і терактів не здійснювали» [6, 189].

Василь Прач описав також учасників ОУН, яких знав особисто:

«1. "Міша" – Маковецький Михайло, вік біля 30 років, уродженець с. Хотешово, озброєний автоматом, пістолетом і гранатами. Був одягнений у форму синього кольору, чоботи, білу кубанку, носить іноді шинель, а іноді кожух коричневого кольору, середнього зросту, середньої тілобудови, худощавий, волосся темно-русьяве, під нижньою щелепою є шрам від поранення, накульгує на одну ногу. "Міша" в банді ОУН займає становище районного провідника.

2. "Гриць" – Прач Іван Григорович, 1929 р. н., уродженець с. Борки, озброєний гвинтівкою, рядовий. Узимку був одягнений у кітель зеленого кольору, цивільні штани, черевики або чоботи. Іноді носив шинель сірого кольору, а іноді кожух коричневого кольору і шапку-вушанку. Прикмети: вище середнього зросту, міцної тілобудови, продовгувате лице, худорлявий, волосся рижувате.

3. "Роман" – більше 30 років, уродженець с. Хотешово, озброєний автоматом і пістолетом, є районним провідником банди ОУН, діє переважно на території Камінь-Каширського району, бачив його взимку 1950 р. 3 рази. "Роман" був одягнений у мундир і штани зеленого кольору, чоботи, кожух жовтого

кольору і шкіряну шапку-вушанку. Прикмети: високого зросту, міцної тілобудови, обличчя повне.

4. "Кос" – з "Косом" я зустрічався лише один раз наприкінці зими 1950 р., озброєний він був автоматом і пістолетом, одягнений у військову форму сірого кольору, чоботи, кожух, шапка-вушанка чорного кольору. В банді ОУН "Кос" займає якесь керівне становище, "Роман" і "Міша" йому підпорядковані. Прикмети: середнього зросту, міцної тілобудови» [6, 182].

Пізніше Василь Прач пригадав, що бачив ватажка «Коса» двічі: «Перша зустріч відбулась приблизно через 2 тижні після Нового року, коли ми з "Мішею" і "Грицем" пішли на болото Лють, де раніше зустрічалися із "Романом". "Міша" 4 рази вдарив палицею по дереву, а у відповідь почули крик сови. "Міша" сказав нам почекати, а сам пішов на звуки, приблизно через пів години "Міша" нас покликав, і ми побачили з ним ще 2 бандитів ОУН, які з ним привіталися за руку. За наказом "Міші" "Гриць" розпалив вогнище, біля якого ми сіли. "Кос" проводив з нами бесіду, як потрібно конспірувати свою роботу серед населення і налагоджувати зв'язки серед людей, уникати облав військ МГБ, як правильно ставитися до населення, як розпізнавати агентів МГБ та інші питання, про які я вже забув. "Кос" просидів з нами біля вогнища з 12 годин ночі до світанку, а потім з ще 1 бандитом пішли у невідомому напрямку».

На другій зустрічі з «Косом» навесні 1951 р. «Міша» передав йому брезентову сумку та кілька учнівських зошитів і про щось із ним радився [6, 260].

Фатальні наслідки для боївки «Сулими» мало те, що за пів року перебування в ній «Хома» дізнався про більшість помічників і зв'язкових повстанців. Частина з них були заарештовані й засуджені, інших вивезли із сім'ями у віддалені області СРСР. Про деяких патріотів Василь Прач дав дуже детальну інформацію:

«Глодік Яків, проживає на х. Точище Хотишівської сільради, він зі своєю дружиною Євдокією активно допомагає боївці "Міші", переховує їх від радянської ради, систематично забезпечує продуктами та повідомляє інформацію розвідувального характеру про с. Хотишово і Борки. "Міша" живе з дочкою Глодіка Яриною і називає її своєю жінкою, а Глодіка Якова і Глодік Євдокію називає тестем і тещею. "Міша" подарував Якову взимку 1951 р. кожуха, штани, черевики, кирзові чоботи... [6, 162]. Зимою 1951 р. ми більше 20 разів переховувались у будинку Глодіка. Він також ходив до жителя с. Хотишово Миколи, який пошив "Міші" чоботи. Ярина кілька разів весною 1951 р. приносила грипси для "Міші", але від кого, мені невідомо.

Будинок Глодіка Якова під час нашого перебування відвідували інші пособники: сусід Глодіка по імені Іван Оєнович, сусідка Придатко Ганна, жителька х. Росош Хотишівської сільради по імені Мартоса – має дитину від бандита "Гриць"... Іван Оєнович, житель х. Точище Хотишівської сільради, приходив у будинок Глодіка підстригати й брити бандитів і повідомляв їм інформацію розвідувального характеру. Одного разу весною 1951 р. він приніс у будинок Глодіка м'ясо моло-

дого теляти та приносив "Міші" газети "Сталінським шляхом" і "Правду". Дружина Івана Оєновича Оксеня весною 3 рази приносила в ліс продукти харчування: сало, молоко, масло, хліб [6, 164].

Ще повстанцям допомагають сестри Ганна і Марія Бублей. Вони тісно зв'язані з бандитами "Міша" і "Гриць", у їхньому будинку ми бували багато разів, а також проводили днівки в їхній клуні. Через цих сестер "Міша" і "Гриць" відправляли листи своїм родичам, які вивезені в Сибір. "Міша" давав Бублей Марії гроші, й вона купувала в Камінь-Каширську цигарки, сірники, цукерки, медикаменти, бинти і 400 листків копіювального паперу. Сестри Бублей разом із своєю родичкою Тетяною приносили також білизну і продукти харчування» [6, 168].

Серед виказаних «Хомою» людей були й радянські активісти. Він розповів, що на вимогу повстанців борківський голова сільради й землевпорядник передали їм 340 та 1 тис. крб. Дільничний уповноважений міліції по с. Борки Адам Стеренчук зустрічався з повстанцями чотири рази й переховував їх у своєму будинку. Стеренчук наділив «Міші» 35 автоматних патронів і кільканадцять учнівських зошитів. «Міша» давав йому читати оунівську літературу [6, 239].

За свідченням місцевих жителів восени 1951 р. Михайло Маковецький переховувався в клуні на околиці с. Борки разом із «Грицем». На їхнє нещастя до цієї клуні прийшов гнати самогон і побачив повстанців місцевий житель Іван Бегаль на прізвище «Піп». Вони наказали йому випити кілька літрів самогону, розраховуючи, що він помре. Та цей чоловік якимось дивом вижив, добрався додому й наступного дня повідомив у сільську раду про бандерівців [14]. Чекісти вирішили будь-що захопити їх живими. Під якимось надуманим приводом вони викликали у військкомат кілька десятків чоловіків, зокрема й господаря клуні. Потім запросили його в окремих кабінет і запропонували, щоб допоміг їм зловити повстанців. На випадок відмови пригрозили, що буде засуджений, а його родину вивезуть на Сибір. Після отримання згоди видали снодійний порошок, який його дружина висипала в парне молоко й увечері занесла повстанцям разом з іншою їжею. Ніби передчуваючи недобре, бандерівці наказали їй випити кухоль молока й посидіти певний час біля них. І лише потім її відпустили та сіли вечеряти [12]. Так 10 жовтня 1951 р. о 23:00 оперативно-військова група Ратнівського райвідділу МГБ під керівництвом старшого лейтенанта Кузьміна захопила повстанців живими. «Гриць» через чотири години помер непритомним, а «Джумка» чекісти завезли у в'язницю № 1 УМГБ м. Луцьк [1, 437].

Децо по-іншому ці події описані в документі МГБ:

«АКТ Про затримання бандитів ОУН "Міша" і "Гриць"

10 жовтня 1951 р.

с. Борки

Ми, зам. нач. Ратнівського РВ МГБ лейтенант Кузьмін, ст. оперуповноважений Ратнівського РВ МГБ лейтенант Русняк, оперуповноважений Ратнівського РВ МГБ лейтенант Ткаченко, командир взводу військ МГБ ВЧ-3149 лейтенант Ліповський і солдати ВЧ-3149 Серьогін і Бабушкін, склали цей акт про таке:

8 жовтня 1951 р. в Ратнівський РВ МГБ надійшли дані про те, що 10 жовтня 1951 р. бандити ОУН: районний провідник "Міша" – Маковецький Михайло Павлович – і бандит "Гриць" – Прач Іван Григорович – перебуватимуть на днівці в лісовому масиві, біля х. Борсуки Борківської с/р, поблизу будинку Давидюка Пилипа Яковича, куди було кинуте чекістсько-військову групу під керівництвом лейтенанта Кузьміна.

О 23:00 10 жовтня бандити ОУН "Міша" і "Гриць" були взяті живими на вказаному місці чекістсько-військовою групою. Бандит "Гриць", будучи важкопораненим, через 4 год в дорозі помер.

У захоплених бандитів ОУН були вилучені:

1. Автомат ППШ.
2. Гвинтівка німецька.
3. Наган.
4. Гвинтівкові патрони до німецької гвинтівки – 30 шт.
5. Автоматних патронів – 50 шт.
6. Альбом із 23 фотокартками, де сфотографовані вбиті бандити та живі бандити ОУН» [6, 10–11].

У МГБ були досвідчені й кваліфіковані спеціалісти у використанні різних видів тортур та психотропних препаратів. Вони примусили «Мішу» розказати все, що він знав, і ще майже два місяці використовували його в оперативних цілях. Довідка Ратнівського райвідділу МГБ: «Ватажок банди ОУН по Ратнівському району Маковецький Михайло Павлович був затриманий 10 жовтня 1951 р. і до 7 грудня 1951 р. не арештовувався, а використовувався в оперативному відношенні» [6, 13]. Зрозуміло, що чекісти передусім намагалися задіяти «Мішу», щоб знайти й затримати або знищити Андрія Михалевича «Коса». Ймовірно, їм це вдалося. Адже «Кос» був оточений у криївці й загинув 8 грудня 1951 р., тобто наступного дня після офіційного арешту Маковецького [1, 470].

У березні 1952 р. військовий трибунал Прикарпатського військового округу засудив «Сулиму» до розстрілу.

«Військовий Трибунал Прикарпатського військового округу в закритому судовому засіданні в м. Луцьк розглянув справу по обвинуваченню Маковецького Михайла Павловича і Прача Василя Хомовича.

Маковецького Михайла Павловича, по сукупності здійснених ним злочинів, на підставі ст. 54–1 "б" КК УРСР засудити до вищої міри кримінального покарання – розстрілу, з конфіскацією всього майна.

Прача Василя Хомовича ув'язнити у виправно-трудоий табір, терміном на 25 років, з конфіскацією всього майна і позбавленням прав на 5 років...

Вирок щодо Маковецького остаточний і оскарженню не підлягає» [7, 418–420].

Цей вирок було затверджено вищими судовими інстанціями СРСР. 23 червня 1952 р. голова військової колегії Верховного суду СРСР генерал-лейтенант юстиції Олександр Чепцов повідомив начальника відділу «А» МГБ

СРСР генерал-майора Грицовського, що він дав вказівку голові Військового трибуналу Прикарпатського військового округу про негайне виконання цього вироку [7, 431]. Та чи був він насправді виконаний, залишається загадкою.

Жителі с. Хотешів стверджують, що через кілька років Михайло Маковецький «Джумко» несподівано приїхав у село. Пожив у знайомих, спілкувався з різними людьми, а потім виїхав із села й більше його ніхто не бачив [13]. Можливо, Михайла Маковецького залишили живим за особливі заслуги перед МГБ. Відомо також, що радянська влада часто використовувала засуджених до смерті людей у своїх цілях. Наприклад, для роботи на уранових рудниках або для перевірки ефективності різних препаратів та отрут у спеціальних лабораторіях. Віктор Суворов у книжці «Акваріум» стверджує, що смертників чекісти і спецназівці використовували для відпрацювання прийомів рукопашного бою. Називали їх «ляльками» або «гладіаторами», вони мали право захищатись і таким чином отримати шанс на виживання [15]. Та як насправді закінчилося життя Михайла Маковецького «Сулими», ми вже навряд чи колись дізнаємося.

Джерела та література:

1. Антонюк Я. Український визвольний рух у постатях керівників. Волинська та Брестська області (1930–1955). – Торонто – Львів: Літопис УПА, 2014. – 1069 с.
2. Архів Управління Служби безпеки України у Волинській області. – Фонд припинених архівно-кримінальних справ. – Спр. 8659. Макарук Михайло Федорович, Харлампович Улян Дмитрович, Семенюк Антон Власович. – 346 арк.
3. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 1479. Доповідні записки по агентурно-оперативній роботі по лінії ОУН УМДБ по Волинській області за 1950 р. – 329 арк.
4. ГДА СБУ. – Спр. 1588. Доповідні записки і спецповідомлення по агентурно-оперативній роботі по лінії ОУН УМДБ по Волинській області за 1950 р. – 314 арк.
5. ГДА СБУ. – Спр. 1644. Доповідні записки і спецповідомлення по агентурно-оперативній роботі по лінії ОУН УМДБ по Волинській області за 1951 р. – 301 арк.
6. ГДА СБУ. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 67863. – Т. 1. Маковецький Михайло Павлович. – 295 арк.
7. ГДА СБУ. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 67863. – Т. 2. Маковецький Михайло Павлович. – 511 арк.
8. Денисюк В.Т. Ратнівська земля: історико-краєзнавчий нарис / В.Т. Денисюк, І.О. Денисюк. – Луцьк: Надстир'я, 2003. – 452 с.
9. «За край і волю, за нації долю!»: дослідження, документи, свідчення / Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, Ін-т історії України НАН України; редкол.: Л.В. Легасова та ін. – К.: Аеростат, 2017. – 324 с.
10. Зек Б. Український національно-визвольний рух на Ратнівщині: персоналії 1943–1951 рр. / Богдан Зек // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Ратнівщина в історії України і Волині. Науковий збірник. – Вип. 42. – Луцьк, 2012. – С. 178–184.
11. Іщук О. Генерал Микола Арсенич: життя та діяльність шефа СБ ОУН / Олександр Іщук, Валерій Огороднік. – Коломия: Вік, 2010. – 195 с.
12. Михалевич М. Хотешівці – керівники Ратнівського районного Проводу ОУН // Ратнівщина. – 2018. – 12 жовтня. – С. 4.
13. Спогади Придатко Н.Г. – жительки смт Ратне // Фонди Кортеліського історичного музею (далі – КІМ).

14. Спогади Куцика В.І. – жителя снт Ратне // Фонди КІМ.
15. Суворов В. Аквариум / Виктор Суворов. – М.: Аст, 1997. – 592 с.
16. Шуйчик В. Ф. Короткий нарис історії села Хотешів / В. Шуйчик. – Луцьк, 2006. – 75 с.

© *Mykola MYKHALEVYCH*

MYKHAILO MAKOVETSKYI “SULYMA” – THE LAST LEADER OF THE OUN IN RATNE DISTRICT

The article highlights the insurgent activities of Mykhailo Makovetskyi, who was a typical representative of the Ukrainian liberation movement in Polissia. He went through a long and difficult path from an UPA liaison officer in 1942 to the leader of the OUN in the Ratne district in Volyn in the early 1950s. His dramatic life story vividly demonstrates how fierce the struggle against Stalin's rule was and what hardships Ukrainian insurgents had to overcome.

Keywords: *Mykhailo Makovetskyi “Sulyma”, Andrii Mykhalevych “Kos”, Adam Antoniuk “Roman”, fighting group, MGB operational and military group, Ratne district, Kovel district.*